

ВІТЮК Р. В.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

У статті досліджено питання об'єктивних ознак порушення вимог законодавства про охорону праці та висвітлено основні особливості кваліфікації діяння, передбаченого статтею 271 Кримінального Кодексу України. Автором наведено аргументовані положення щодо визначення об'єкта, предмету кримінального правопорушення щодо порушення вимог законодавства про охорону праці. Також у статті розкрито об'єктивну сторону та ознаки потерпілого від аналізованого кримінального правопорушення. Як висновок, автором зазначено обґрунтовані пропозиції внесення змін до Кримінального кодексу України, що стосуються кримінальної відповідальності за порушення нормативних вимог з охорони праці.

Ключові слова: *Охорона праці, безпека праці, порушення законодавчих вимог з охорони праці, потерпілий, об'єктивна сторона кримінального правопорушення, об'єкт кримінального правопорушення, Кримінальний кодекс України.*

В статье исследован вопрос объективных признаков нарушения требований законодательства об охране труда и освещены основные особенности квалификации деяния, предусмотренного статьей 271 Уголовного Кодекса Украины. Автором приведены аргументированные положения по определению объекта, предмета уголовного преступления о нарушении требований законодательства об охране труда. Также в статье раскрыто объективную сторону и признаки потерпевшего анализируемого уголовного преступления. Как вывод, автором отмечено обоснованные предложения внесении изменений в Уголовный кодекс Украины, касающиеся уголовной ответственности за нарушение нормативных требований по охране труда.

Ключевые слова: *Охрана труда, безопасность труда, нарушение законодательных требований по охране труда, потерпевший, объективная сторона уголовного преступления объект уголовного преступления Уголовный кодекс Украины.*

The article examines the issue of objective signs of violation of the legislation on labor protection and highlights the main features of the qualification of the act provided for in Article 271 of the Criminal Code of Ukraine. The author provides substantiated provisions for determining the object, the subject of a criminal offense for violation of the requirements of labor protection legislation. The article also reveals the objective side and characteristics of the victim of the analyzed criminal offense. In conclusion, the author cites substantiated proposals for amendments to the Criminal Code of Ukraine relating to criminal liability for violation of regulatory requirements for labor protection.

Key words: *Labor protection, labor safety, violation of legal requirements on labor protection, victim, the objective side of the criminal offense, the object of the criminal offense, the Criminal Code of Ukraine.*

Одним з найважливіших соціально-економічних прав людини та громадянина є гарантоване Конституцією України право на працю в умовах, що відповідають вимогам безпеки і гігієни [3]. Недотримання цього права тягне за собою настання відповідальності, в тому числі і

кримінальної. Законодавчі вимоги щодо безпечних умов праці поширюються абсолютно на всіх роботодавців і працівників, які перебувають з роботодавцем у трудових відносинах, а також на членів кооперативів, що беруть участь у спільній виробничій та іншій господарській діяльності, заснованій на їх особистій трудовій участі, студентів освітніх установ, учнів, що проходять виробничу практику, військовослужбовців, які направляються на роботи в організації, громадян, які відбувають покарання за вироком суду, в період їх роботи тощо.

Інститут кримінально-правової охорони безпеки праці є складним і багатограним. Його складність обумовлена не тільки використанням у виробничих процесах джерел підвищеної небезпеки, але також соціальними і економічними особливостями врегульованих нормами права відносин, пов'язаних із застосуванням людиною своїх здібностей до праці. На нашу думку, ці особливості і носять визначальний характер необхідності дослідження проблематики кримінально-правового забезпечення дотримання норм з охорони праці.

Метою статті є дослідження та характеристика об'єктивних ознак порушення вимог законодавства про охорону праці

Правильне визначення складу кримінального правопорушення дійсно пов'язане з вирішенням досить багатьох проблемних питань щодо застосування кримінальної відповідальності та призначення покарання.

Порушення вимог законодавства про охорону праці передбачене статтею 271 КК України у розділі Розділі Х «Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва» [4].

Дане кримінальне правопорушення посягає на безпеку в сфері забезпечення захисту життя і здоров'я громадян при здійсненні виробничих процесів в різних галузях для реалізації та забезпечення права на здорові і безпечні умови праці.

На наш погляд, при визначенні безпосереднього об'єкта правопорушення, пов'язаного з порушенням вимог з охорони праці, слід головним чином враховувати класифікацію об'єкта по горизонталі на основний і додатковий. Основний безпосередній об'єкт характеризує суспільні відносини, для захисту якого перш за все і приймалася кримінально-правова норма, а додатковим об'єктом виступають суспільні відносини, яким поряд з основним заподіюється шкода або створюється загроза її заподіяння. Додатковим обов'язковим об'єктом в статті 271 КК України виступає право на життя та здоров'я громадян.

Дано норма є бланкетною, адже в результаті вчинення даного правопорушення порушуються вимоги законодавства про охорону праці і, які спрямовані на збереження життя і здоров'я працівників в процесі трудової діяльності.

Відповідно до статті 3 ЗУ «Про охорону праці», законодавство про охорону праці складається з ЗУ «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Також частина 2 даної статті вказує, що якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, застосовуються норми міжнародного договору»[8].

Законодавство про охорону праці містить в собі структуровані елементи взаємопов'язаної системи нормативно-правових актів, які направлені на врегулювання відносин в галузі реалізації державної політики щодо соціально-економічних, правових, організаційно-технічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, які націлені на збереження здоров'я людини, її життя та працездатності в процесі здійснення професійної трудової діяльності.

Перелік нормативно-правових актів з питань охорони праці містяться в Державному реєстрі міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці (Реєстр ДНАОП) [7].

Такі правила, виходячи зі змісту статей Кримінального кодексу України, на нашу думку, можна розділити на наступні групи:

1) правила техніки безпеки при здійсненні трудової професійної діяльності – це нормативні акти, які містять систему організаційних та методичних заходів, технічних засобів і методів, що запобігають негативному впливу небезпечних виробничих факторів на працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності;

2) нормативні вимоги з питань охорони праці – це державні нормативні вимоги охорони праці, в тому числі стандарти безпеки праці, а також вимоги охорони праці, встановлені правилами та інструкціями з охорони праці;

3) правила безпеки при веденні гірських, будівельних або інших робіт, які складаються із загальних норм охорони праці, що включають вимоги з техніки безпеки і спеціальних норм, що стосуються підприємства певного виду;

4) правила безпеки на вибухонебезпечних об'єктах або у вибухонебезпечних цехах – ними визначаються умови, заборони, обмеження та інші обов'язкові вимоги, що містяться в законах та інших підзаконних нормативних правових актах, а також в нормативних технічних документах, які приймаються в установленому порядку і дотримання яких забезпечує промислову безпеку;

5) вимоги пожежної безпеки, тобто комплекс положень, що встановлюють обов'язкові вимоги пожежної безпеки, інших нормативних правових актах, нормативних документах уповноважених державних органів, зокрема стандартах, нормах і галузевих правилах пожежної безпеки, інструкціях та інших документах, спрямованих на запобігання пожежам і забезпечення безпеки людей і об'єктів в разі виникнення пожежі. Залежно від того, які саме норми з охорони праці були порушені, залежить і кваліфікація кримінального правопорушення в межах злочинів проти безпеки виробництва.

Отже, враховуючи, що дана кримінально-правова норма є бланкетною, пропонуємо, дати примітку до статті, де вказати, що відноситься до вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці.

Бахуринська О.О., зазначає, що «використання у чинній редакції назви ст. 271 КК та її частини першої термінів «вимоги законодавства про охорону праці» та «вимоги законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці» відповідно обумовлює невиправдано широке застосування цієї норми, адже, як встановлено, далеко не всі нормативно-правові акти про охорону праці мають однакове значення для встановлення кримінальної протиправності діяння, оскільки не всі містять вимоги безпеки праці, порушення яких призводить (може призвести) до настання наслідків у вигляді шкоди здоров'ю чи життю особи. У зв'язку з цим пропонує бланкетну ознаку ст. 271 КК викласти як «нормативно-правові вимоги безпеки праці» [5, с. 9].

Проте, на нашу думку, враховуючи, що поняття охорони праці є ширшим по відношенню до безпеки праці і включає в себе безпечні, належні та здорові умови праці, то логічно залишити дану диспозицію без змін.

Для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням законодавства про охорону праці, значення мають також ознаки потерпілого.

У законодавстві України для визначення осіб, відносно яких було вчинено кримінальне правопорушення, частіше всього застосовується термін «потерпілий», що значною мірою пов'язане з особливостями кримінального та кримінального процесуального законодавства України. Міжнародно-правові акти в основному використовують поняття «жертва» злочину, тобто особа, котрій індивідуально чи колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральні збитки, емоційні страждання, матеріальні збитки або суттєве обмеження основних прав внаслідок дії чи бездіяльності, що є порушенням чинного національного законодавства [6, с. 21].

У зв'язку з тим, що діяння, передбачене статтею 271 КК України вчиняється саме при порушенні вимог законодавства з охорони праці, потерпілими можуть бути лише особи, діяльність яких безпосередньо пов'язана з підприємством, установою чи організацією трудовими відносинами.

Відповідно до ст. 21 КЗпП України трудові відносини виникають між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [2]. Крім того, необхідно враховувати і положення, що допускають прирівнювання до трудових відносин, що виникають на підставі трудового договору, фактичне допущення до роботи з відома або за дорученням роботодавця або його представника незалежно від того, чи був трудовий договір належним чином оформлений. При цьому потерпілим може бути тільки особа, яка досягла певного віку, з якого можливе укладення трудового договору.

За загальним правилом, укладати трудовий договір дозволяється в якості працівника особам, які досягли віку 16 років, а у випадках, спеціально передбачених КЗпП України, з більш раннього віку. При цьому мінімальний вік, з якого дозволено брати участь у трудовій діяльності, становить 14 років. Тому потерпілим може бути особа, яка досягла саме цього віку [2].

Враховуючи зазначене, до потерпілих можна віднести, як працівників підприємств, організацій, установ, так і інших осіб, яким заподіяно шкоду здоров'ю в результаті порушення правил охорони праці. При цьому до інших осіб можна віднести:

- 1) працівники та інші особи, які проходять професійне навчання або стажування відповідно до підписаних договорів про стажування, навчання тощо;
- 2) студенти і учні освітніх закладів усіх форм власності, які проходять виробничу практику;
- 3) особи, які страждають психічними розладами, які беруть участь у продуктивній праці на лікувально-виробничих підприємствах в порядку трудової терапії відповідно до медичних рекомендацій;
- 4) особи, засуджені до позбавлення волі, яких залучають до професійної корисної праці на підприємствах;
- 5) особи, які залучаються в установленому порядку до виконання суспільно корисних робіт;
- 6) члени виробничих кооперативів та члени селянських (фермерських) господарств, що приймають особисту трудову участь у їх діяльності.

До обов'язкової ознаки об'єктивної сторони даного кримінального правопорушення належить місце його вчинення, а саме там де здійснюється виробництво, тобто це є організація, установа чи підприємство або підприємницька діяльність громадянина – суб'єкта, який здійснює підприємницьку діяльність.

До ознак об'єктивної сторони відносяться: діяння у формі дії або бездіяльності, що полягає в порушенні вимог законодавства про охорону праці та наслідки, які настали в результаті вчиненого діяння і причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Діяння (дія чи бездіяльність) в межах об'єктивної сторони порушення вимог законодавства про охорону праці в науці характеризують як усвідомлене, тобто таке діяння, що дійсно є проявом волі особи, в той момент коли вона має визначені цілі і діє за певними мотивами [1, с. 125–127].

Прояви порушень вимог законодавства з охорони праці, на нашу думку, можна розділити на три групи:

- 1) порушення загальних правил охорони праці;
- 2) порушення спеціальних правил охорони праці;
- 3) посадові злочини, пов'язані з порушенням правил охорони праці, що зазвичай кваліфікуються у сукупності із службовими злочинами.

Діяння, передбачене ч.1 ст. 271 КК України буде закінченим з моменту настання суспільно-небезпечних наслідків, а саме заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Тобто, наслідки у вигляді заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого полягають у нанесенні особі тілесних ушкоджень: легких, середньої тяжкості або тяжких.

На думку Є.Л. Стрельцова, суспільно небезпечні наслідки можна визначити як шкоду, що спричинена злочинним діянням суспільним відносином, що охороняється кримінальним законом, або як реальну загрозу спричинення такої шкоди [9, с. 88].

Особливістю службових кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням законодавчих вимог охорони праці, є те, що вони не спрямовані на заподіяння шкоди життю та здоров'ю потерпілого, але якщо в результаті їх здійснення така шкода все ж була завдана потерпілому чи потерпілим, то вчинене діяння слід кваліфікувати за сукупністю правопорушень, а саме і службових і злочинів проти життя та здоров'я особи, залежно від ступеня тяжкості. При цьому в якості критерію притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у посадових чи службових порушеннях законодавства з охорони праці в першу чергу враховується суспільна небезпечність

Для того щоб визнати правопорушення суспільно небезпечним, необхідно встановити:

- 1) неодноразовість попередження;
- 2) порушення тих же самих законодавчих норм з охорони праці;
- 3) знаходження підлеглих працівників в небезпечних для життя і здоров'я умовах і після попередження також.

Враховуючи, що аналізований склад кримінального правопорушення відноситься матеріальних складів, особливу увагу слід приділяти дослідженню причинного зв'язку між діянням і наслідками.

У науці кримінального права України причинний зв'язок між діянням та наслідками, як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення визначається як зв'язок між дією (або бездіяльністю) особи і злочинним результатом [10, с. 229].

Для встановлення причинного зв'язку у порушенні вимог законодавства про охорону праці, на нашу думку необхідно:

1) в'ясувати, як повинна здійснюватися та чи інша діяльність відповідно до нормативно встановлених правил і вимог охорони праці;

2) з'ясувати, яким чином фактично здійснювалася діяльність з підготовки та виробництва конкретних видів робіт на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форми власності;

3) визначити, наскільки ця діяльність відповідає вимогам нормативного характеру, тобто виявити порушення цих вимог.

Таким чином, проаналізувавши об'єктивні ознаки правопорушення, передбаченого ст.271 КК України, слід зазначити, що без уваги з боку законодавця залишилося питання щодо такого злочинного наслідку порушення законодавства про охорону праці як професійне захворювання, тобто хронічне або гостре захворювання, причиною якого став саме тривалий вплив на працівника досить шкідливих виробничих факторів. Професійні захворювання далеко не завжди можуть спричинити наслідки у вигляді конкретної шкоди здоров'ю у вигляді легких, середньої тяжкості чи тяжких захворювань. Тому законодавче зазначення в якості наслідків правопорушення, передбаченого у статті 271 КК України таких, як професійного захворювання у диспозицію статті неминуче розширить межі застосування кримінальної відповідальності.

Отже, враховуючи зазначені вище положення, на нашу думку, доцільно буде змінити редакцію частини 1 ст. 271 КК України, додавши після слів «заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого» слова: «або спричинило професійне захворювання особи» та додати примітку до статті. Таким чином, враховуючи наше дослідження, ми пропонуємо змінити ч. 1 ст. 271 КК України та викласти її редакцію таким змістом: «*«Порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, вчинене особою, на яку покладено обов'язки щодо їх виконання, організації чи дотримання або громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності, якщо це порушення заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого або спричинило професійне захворювання особи»»*».

Примітка. Під вимогами законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці в цій статті необхідно розуміти Закон України «Про охорону праці», Кодекс Законів про працю України, а також інші закони України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України щодо питань охорони праці; відомчі нормативно правові акти (інструкції, положення, правила тощо), а також нормативні акти підприємств, установ, організацій інших суб'єктів підприємницької діяльності (накази, розпорядження тощо) з питань охорони праці.

Список використаних джерел:

1. Бажанов М., Борисов В. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ ; Харків : Юрінком-Інтер; Право, 2001. 416 с.

2. Кодекс Законів про працю України: Затверджено Законом № 322-VIII від 10.12.71 БВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 18.02.2018 р.)

3. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.02.2018р.)

4. Кримінальний кодекс України: Відомості Верховної Ради України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.02.2018)

5. Кримінально-правова характеристика порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України) [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Бахуринська Оле-на Олександрівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2007. 20 с.

6. Правовий статус потерпілого у кримінальному процесі України: монографія. Гарбовський Л.А., Дідківська Г. В., Топчий В.В.Вінниця:ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 152 с.

7. Про затвердження Показчика нормативно-правових актів з охорони праці: Наказ Державної служби України з питань праці від 15.01.2018 № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0009880-18#p6> (дата звернення 22.02.2018 р.)

8. Про охорону праці: Закон України від 14.10. 1992 р. № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 49, ст.668.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 21.02.2018)

9. Стрельцов Є.Л. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: підручник. Харків: ТОВ «Одісей», 2006. 720 с.

10. Юридичні терміни : Тлумачний словник / уклад. В. Гончаренко. Київ : Либідь, 2003. 320 с.

УДК 349.6(477)

ВОРОНЯТНИКОВ О. О.

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «БЛАГОПОЛУЧЧЯ НАСЕЛЕННЯ»

В даній науковій статті досліджено поняття та елементи поняття благополуччя населення. Відзначено, що поняття благополуччя може отримувати інше змістовне наповнення через суб'єктивне та соціальне сприйняття суті терміну, де соціальне благополуччя виявляється показником ефективності функціонування соціальної сфери, відображення соціального самопочуття, рівня добробуту, якості життя населення, показником соціальної безпеки суспільної системи. Соціальне благополуччя є метою соціальної політики держави, а також критерієм оцінки її ефективності, роблячи тотожними поняття рівня і якості життя і поняття соціального благополуччя. Таким чином індикатори демографічного зростання, збільшення тривалості життя є якісними показниками результативності політики держави щодо благополуччя населення.

На підставі дослідження законодавчо закріпленого визначення «благополуччя населення» автором аргументовано, що благополуччя населення юридичної точки зору є об'єктивне соціальне явище, котре ґрунтується на матеріальному забезпеченні, політичній стабільності, соціальній захищеності суспільства, що підкріплено нормативними гарантіями та реалізується через державно-управлінські інститути. Одночасно благополуччя населення – це показник ефективності діяльності держави, що проявляється за критеріями соціального самопочуття, добробуту, економічного зростання держави, якості життя населення, державної безпеки.

Поняття благополуччя може отримувати інше змістовне наповнення через суб'єктивне та соціальне сприйняття суті терміну, де соціальне благополуччя виявляється показником ефективності функціонування соціальної сфери, відображення соціального самопочуття, рівня добробуту, якості життя населення, показником соціальної безпеки суспільної системи. Соціальне благополуччя є метою соціальної політики держави, а також критерієм оцінки її ефективності, роблячи тотожними поняття рівня і якості життя і поняття соціального благополуччя. Таким чином індикатори демографічного зростання, збільшення тривалості життя є якісними показниками результативності політики держави щодо благополуччя населення.

Ключові слова: санітарне та епідемічне благополуччя населення, економічні методи, публічне адміністрування, державно-приватне партнерство, стимулювання.